

Kristianstad 2021-10-04

Ju2021/01883

Till

Justitiedepartementet

Från

Intressegruppen för Assistansberättigade (IfA)

Remissvar angående SOU 2021:36 Gode män och förvaltare - en översyn

Härmed vill Intressegruppen för Assistansberättigade (IfA) lämna följande remissvar angående SOU 2021:36 Gode män och förvaltare - en översyn.

Intressegruppen för Assistansberättigade (IfA) är en ideell nationell organisation för assistansberättigade som bildades 1994. IfA arbetar med påverkansarbete kring den personliga assistansen för att utveckla, bevaka och förbättra den personliga assistansen.

IfA yttrar sig över ställföreträdarskap som är beslutat enligt 11 kap 4 § FB och omfattar vissa assistansberättigade. IfA yttrar sig således endast över ställföreträdarskap som kan påverka situationen för assistansberättigade och den personliga assistansen.

Inställning

IfA ställer sig positiv till samtliga av utredningens förslag. IfA vill lämna följande synpunkter.

Anmäla behov av ställföreträdare

Enligt 15 § 6 p LSS har kommunen i uppgift anmäla till överförmyndaren dels när en person som omfattas av LSS personkrets kan antas behöva förmyndare, förvaltare eller god man, dels när ett förmynderskap, förvaltarskap eller godmanskap bör kunna upphöra. Motsvarande reglering finns inte för t ex assistansanordnare. Assistansanordnare omfattas dessutom av tystnadsplikt enligt 29 § LSS. Det innebär att assistansanordnare som erfar att en assistansanvändare har behov av ställföreträdare inte kan anmäla detta till kommunen mot assistansanvändarens vilja. Det innebär att personer i behov av ställföreträdare riskerar att missas och i förlängningen inte få den hjälp som de behöver av en ställföreträdare.

Det är inte alltför sällan detta inträffar, både för personer som uppnår myndighetsålder och då inte längre har vårdnadshavares stöd på samma sätt, eller för personer med sjukdomstillstånd som är progressiva och alltmer påverkar kognitionen men som kanske inte alltid vill kännas vid eller märker av problematiken som kan uppstå. Det gör att assistansanordnare kan hamna i prekära situationer då det kan vara svårt för assistansanvändaren att få en god livssituation utan ställföreträdare och beslut som assistansanvändarens egentligen borde fatta hamnar hos assistansanordnaren eller personliga

IfA

Stridsvagnsvägen 8 A
291 39 Kristianstad

044 – 12 00 80

www.intressegruppen.info
info@intressegruppen.info

assistenter att hantera, medan det egentligen borde ha funnits en ställföreträdare som kan bistå assistansanvändaren.

Detta är ett behov som utredningen inte har uppmärksammat och IfA vill därför framföra att det finns ett behov av att lägga till en möjlighet i LSS för assistansanordnare att anmäla behov av ställföreträdare på samma sätt som kommunen har.

Huvudmannen i fokus (kap 5)

Förvaltare borde tas bort

Den enskildes fri- och rättigheter ska alltid respekteras och det bryter mot mänskliga rättigheter att förvaltare kan förordnas och den åtgärden borde således tas bort, enligt vad IfA anser. Att så starkt begränsa en människas handlingsförmåga är inte ett korrekt handlande i ett välfärdssamhälle.

Det är emellertid bra att utredningen har gett förslag på att den enskildes samtycke ska höras och att huvudmannens vilja och inställning beaktas i olika sammanhang.

Ställföreträdare ska beakta huvudmannens vilja eller förmodade inställning

Den personliga assistansen grundar sig på den enskildes självbestämmande, 6 § LSS, och möjlighet att leva som andra, 5 § LSS. Det är därför en självklarhet att assistansberättigade i behov av ställföreträdare ska kunna utöva sitt självbestämmande och att ställföreträdaren följer huvudmannens vilja.

IfA kontaktas dock ibland av personer som upplever att ställföreträdaren inte hör samman deras vilja, t ex väljer en annan assistansanordnare än personen själv vill ha, eller att en inte själv får välja var en vill bo eller vilka assistenter en ska ha eller vad de personliga assistenterna ska göra. Det finns således olika begränsningar som assistansberättigade utsätts för, när ställföreträdare saknar kunskap om insatsen, behovet eller den enskildes vilja.

IfA anser därför att det är mycket bra att det tydliggörs att huvudmannens vilja och inställning ska följas. Det finns situationer då det kan vara svårt att uttyda huvudmannens vilja, men det är då väldigt viktigt att den som känner huvudmannen väl kan bistå med att utröna vad huvudmannen vill. Oavsett förmåga att uttrycka sig ska den enskildes självbestämmande följas så långt det är möjligt och inte helt orimligt.

För några år sedan drev IfA projekt IFokus där IfA utvecklade ett verktyg, Ansvarsfördelningsverktyget, som kan vara ett stöd för att tydliggöra huvudmannens vilja inom olika livsområden. I projektet fick IfA även ta del av synpunkter från personer med nedsatt kognitiv och kommunikativ förmåga som på olika sätt erfarit att de fått sitt självbestämmande begränsat genom att omgivningen inte lyssnat på dem, och hur det finns möjligheter med rätt metoder att uttrycka den egna viljan. IfA kan inte nog understryka den enskildes rätt till att få sin vilja höras och efterlevd.

Huvudmannens pengar ska i skäligen utsträckning användas för hans eller hennes välbefinnande

Det är också viktigt när det gäller den enskildes ekonomi att personens vilja råder och personen har möjlighet att köpa eller göra det som hen vill, utan att ställföreträdaren "snålar". En person som har IfA

personlig assistans kan genom insatsen och sin egen privata ekonomi ha möjlighet till många aktiviteter i vardagen, eller att utforma sitt hem på det sätt hen vill, äta det hen vill, köpa de kläder som hen vill osv.

För huvudmän som har personlig assistans och behov av stöd genom personlig assistans vid inköp eller hantering av betalmedel behöver det finnas tydliga rutiner om hur ekonomin ska hanteras så att inte missförstånd och felaktigheter uppstår.

Ett godmanskap ska upphöra om huvudmannen inte längre samtycker

Ett påtvingat eller onödigt ställföreträderskap ska inte förekomma och det är bra om det möjliggörs att på ett lättare sätt upphöra med ett ställföreträderskap som inte behövs eller när samtycke inte längre finns. En ställföreträdare som inte passar för uppdraget och ser till huvudmannens bästa ska på ett smidigt sätt kunna entledigas från sitt uppdrag.

IfA har sett exempel på när gode män ibland har haft starka kopplingar till assistansanordnaren eller haft egna intressen i ställföreträderskapet som kan ha stått i motsatsförhållande till huvudmannens intressen och det därför har funnits anledning att ifrågasätta om ställföreträdaren företräder den enskildes intressen eller verksamhetens eller sina egna intressen. IfA är av åsikten att en ställföreträdare inte ska vara anställd av assistansverksamheten i egenskap av ställföreträdare, eftersom verksamhetens intressen då alltför starkt riskerar att konkurrera ut huvudmannens intressen, plus att huvudmannen får svårt att byta assistansverksamhet om hen inte skulle vara nöjd med den personliga assistansen. IfA anser emellertid att en ställföreträdare kan vara anställd som personlig assistent eller arbetsledare eller dylikt, eftersom uppdraget då är ett annat och assistansanordnaren då fortfarande har ett ansvar för att säkerställa god kvalitet i den personliga assistansen och risken att kvaliteten får stå tillbaka för andra intressen är mindre.

Bättre insyn för huvudmannen i ställföreträdarens verksamhet

Ett ställföreträderskap kan ha stor inverkan på den enskildes liv och det bör rimligtvis vara så att den enskilde har möjlighet att ta del av hur ställföreträdaren utför sitt uppdrag och tar tillvara hans intressen. De otydligheter som finns kring ett ställföreträderskap, t ex möjligheten till insyn eller vilka uppgifter som ställföreträdaren har, kan skapa problem och begränsningar i den enskildes liv. Det är bra om det avhjälpas.

Ökat skydd för känsliga uppgifter om huvudmannen

Rätten för huvudmannens anhöriga att ta del av handlingar som finns hos överförmyndaren ska begränsas i vissa fall

Det ligger i linje med hänsyn till hur det i övrigt ser ut i samhället att den enskildes integritet skyddas, även gentemot anhöriga. Det är dock inte helt okomplicerat eftersom anhörigas insyn också kan vara till gagn för den enskilde om det finns omständigheter som talar för att ett ställföreträderskap inte fungerar som det ska och anhöriga kan stötta huvudmannen genom att kunna ta del av handlingar, men det finns också situationer då anhöriga främst vill ta del av handlingar av egna intressen, som kan stå i motsats till huvudmannens intressen. Det krävs att en större begränsning för anhöriga hanteras på ett bra sätt av överförmyndaren så att det inte leder till försämringar för huvudmannen.

Överförmyndaren ska ge information och stöd till huvudmän

Det är förstås väldigt viktigt att huvudmannen får information om vad ställföreträdarskapet innebär, och information bör anpassas efter personens förmåga att ta till sig information. Överförmyndaren bör i detta vara behjälplig och tillgänglig. Vid en sådan ingripande åtgärd som ett ställföreträdarskap ändå är, är det viktigt att huvudmannen har så mycket information som möjligt för att kunna förstå på vilket sätt ställföreträdaren ska vara hen till hjälp.

Huvudmannens möjligheter att få ersättning för ekonomisk skada

En åtalsplikt för överförmyndaren

Viktigt är att den enskilde skyddas från ekonomiska övergrepp eller missförhållanden så långt det är möjligt och att det måste finnas möjlighet för den enskilde att kompenseras för den skada som hen eventuellt åsamkas av ställföreträdaren.

Ställföreträdaruppdraget ska beskrivas med modernare begrepp

Det är bra att begreppen för godmanskap moderniseras. Begreppen "bevaka rätt" och "sörja för person" är otydliga och känns förlegade. Däremot kommer även en ny begreppsbildning ta tid att arbeta in och tydliggöras vad det innebär för uppdraget, men begreppen behöver ändå vara så pass allmänt hållna att det går att anpassa uppdraget efter individens behov, därför är "ekonomiska och personliga angelägenheter" användbara begrepp.

Det ska bli tydligare vad ställföreträdaren förväntas göra

Det är positivt om ställföreträdarens uppdrag kan tydliggöras både för ställföreträdaren, huvudmannen och ibland även andra parter, t ex assistansanordnare och personliga assistenter, så det blir tydligt på vilket sätt en ställföreträdare ska vara involverad i t ex den personliga assistansen. IfAs erfarenhet är att det varierar mycket mellan olika ställföreträdare på vilket sätt de är involverade och hur de ser på sitt uppdrag som ställföreträdare.

Ett godmanskap ska inte anordnas om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig

Det är förstås oerhört viktigt att inte begränsa en person utan att det är absolut nödvändigt och det är därför bra att godmanskap endast anordnas om det inte räcker med en mindre ingripande åtgärd. Det är emellertid också viktigt att den som verkligen behöver och vill ha god man, kan få det och får kunskap och kännedom om möjligheten till god man. Det förekommer ibland att personer har behov av god man, men inte vill kännas vid det, och det är olyckligt för att det kan ställa till onödiga svårigheter i vardagen. Det kan påverka t ex den personliga assistansen negativt om huvudmannen inte får det stöd som den behöver av en ställföreträdare.

Bättre utbildning för ställföreträdare (kap 12)

IfA anser att utbildning och kompetens är oerhört viktigt för att huvudmannen ska få rätt stöd från ställföreträdaren. För huvudmän som har behov av personlig assistans eller andra insatser, både när

det gäller ekonomiska och personliga angelägenheter, är det viktigt att ställföreträdaren har kunskap om behoven och reglerna för insatsen/-erna.

IfA ser ibland exempel på situationer när gode män inte har den kunskap som behövs angående insatser eller inte är tillräckligt insatt i huvudmannens behov och vilja för att förstå vilket stöd som huvudmannen behöver.

IfA är en van utbildare när det gäller den personliga assistansen och bistår gärna i framtagandet och genomförandet av utbildningar för ställföreträdare när det gäller ökade kompetens kring den personliga assistansen. Viss grundkunskap om olika samhälleliga insatser kan behövas i en introduktionsutbildning, och möjlighet finns till fördjupade kunskaper i en fördjupad utbildning som kan anpassas efter behov.

För huvudmän som har personlig assistans är det framförallt viktigt att huvudmannen och ställföreträdaren är överens vad som ska gälla i samarbete med assistansanordnaren. De olika rollerna och var och ens ansvar och förväntningar på varandra behöver klargöras i ett sådant ställföreträdaruppdrag.

Utredningen lyfter att det många gånger är oklart vad som ingår i uppdraget och vad som förväntas av ställföreträdaren. Detta kan ibland synas tydligt i den personliga assistansen när de olika parterna inte har klarlagt sinsemellan vilka uppgifter och vilken information vardera part ska ansvara för.

Bättre stöd till ställföreträdare

Det skulle vara mycket bra med bättre stöd till ställföreträdare. IfA upplever att ställföreträdare lite lämnas vind för våg, utan att ha kännedom om huvudmannen, dennes behov eller vad som förväntas av ställföreträdaren.

När en ställföreträdare vill avsluta sitt uppdrag ska en ny ställföreträdare utses så snart som möjligt

Det är inte bra för någondera part att ha en ställföreträdare som inte vill ha sitt uppdrag, så det är bra att införa möjlighet att upphöra med uppdraget så snart som möjligt.

Professionella ställföreträdare (kap 15)

När det gäller val av lämplig ställföreträdare är det mycket viktigt att det sker utifrån huvudmannens självbestämmande och vilja om vem som ska vara ställföreträdare.

Professionella ställföreträdare bör endast utses när det inte är möjligt med någon annan lösning. Denna kategori ställföreträdare behöver kunskap om personlig assistans i den händelse att huvudmannen har behov av personlig assistans.

Arvode och kostnadsersättning till ställföreträdare (kap 18)

IfA har egentligen inga synpunkter på ersättning till ställföreträdare, eftersom det ligger utanför den personliga assistansen, men vill framföra att det kan påverka huvudmannens ekonomi negativt.

Kostnader för ställföreträderskap kan ingå i de kostnader som berättigar till merkostnadsersättning för huvudmannen, men för personer som redan har höga merkostnader är det inte säkert att det är möjligt att beviljas mer merkostnadsersättning vilket medför att kostnaden för ställföreträderen inte kan täckas.

Överförmyndaren ska besluta i ärenden om godmanskap som i dag prövas av domstol (kap 22)

Överförmyndaren ska besluta i ärenden om godmanskap enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken

IfA ställer sig försiktigt positiv till detta förslag, så länge det handlar om ärenden som är otvistiga. Det är viktigt att hörsamma huvudmannens vilja och inställning från nära anhöriga, som känner huvudmannen väl.

Ett nationellt ställföreträdarregister (kap 25)

Det skulle vara positivt med ett nationellt ställföreträdarregister då det idag ibland förekommer tveksamheter kring om en person har ställföreträdare eller inte och huruvida ställföreträderen är formellt sett ställföreträdare eller inte. Inom den personliga assistansen agerar ibland personer som ställföreträdare, även i tron att de är legala företrädare, utan att det är så.

Sophie Karlsson
Ordförande
Intressegruppen för Assistansberättigade (IfA)